

शोधनिर्देशक
सह.प्रा. केशव सुवेदी

श्रीप्रसाद घिमिरेका काव्यकृतिहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

संभना सुवेदी

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०६४

डिट्ठा श्रीप्रसाद घिमिरे स्मृतिप्रतिष्ठानको लागि सादर उपहार

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा संभना सुवेदीले श्रीप्रसाद घिमिरेका काव्यकृतिहरूको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा परिश्रमपूर्वक तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको यस शोधकार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६४ / ०५ /

.....
(सह.प्रा. केशव सुवेदी)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
काठमाडौं ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

मिति: २०६४/०५/१३

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय विश्वविद्यालय क्याम्पसअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा संभना सुवेदीले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.)को दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको श्रीप्रसाद घिमिरेका काव्यकृतिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन-समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा. घनश्याम उपाध्याय (विभागीय प्रमुख)
२.	सह.प्रा. केशव सुवेदी (शोध निर्देशक)
३.	सह.प्रा.डा.पारसमणि भण्डारी (बाह्य परीक्षक)

मिति: २०६४/०५/१३

कृतज्ञताज्ञापन

श्रीप्रसाद घिमिरेका काव्यकृतिहरूको अध्ययन शीर्षक रहेको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूले असजिलो बनाए तापनि श्रद्धेयजनहरूको महत्वपूर्ण सहयोगले प्रस्तुत शोधपत्र सफलताका साथ पूर्ण हुन पुगेको छ । यसरी प्रस्तुत शोधपत्रका लागि सुरुदेखि अन्तिम घडीसम्म सहयोग पुऱ्याउनु हुने सहयोगीहरूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने सन्दर्भमा आफ्नो व्यस्त जीवनको अमूल्य समयलाई पनि वास्ता नगरी कुशल निर्देशन र आवश्यक सर-सल्लाह प्रदान गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु केशव सुवेदीज्यूप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.घनश्याम उपाध्यायज्यूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यस शोधपत्रको सामग्रीसङ्कलनका क्रममा श्रीप्रसाद घिमिरेको जीवनी र व्यक्तित्वबारे मौखिक जानकारी दिनुका साथै घिमिरेको स्मृतिग्रन्थ र काव्यकृतिहरू उपलब्ध गराई अमूल्य सहयोग गर्नुहुने श्रीप्रसाद घिमिरेका छोराहरू श्री स्थिरबाबु घिमिरे र श्री वरुणबाबु घिमिरेप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यसैगरी शोधपत्र लेखनका निम्ति विभिन्न सामग्रीहरू उपलब्ध गराइदिने डा. हंसपुरे सुवेदीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय व्यक्तित्वहरू श्री भोजराज सुवेदी, श्री टंक सुवेदी, श्री श्रीकान्त अधिकारी तथा श्री हरिप्रसाद रिमालज्यूहरूमा हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग संघर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो

अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउने मेरा परिवारजन तथा आफन्तहरूप्रति आजीवन ऋणी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नेक्रममा आवश्यक पुस्तकहरू उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. पुस्तकालयप्रति पनि म आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यसैगरी यस शोधपत्रलाई कम्प्युटर गरी सहयोग गर्नुहुने नेचर कम्प्युटर, कीर्तिपुर नयाँबजारकी नैना जी.सी.जीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत गर्दछु ।

.....

संभरुना सुवेदी

एम.ए. दोस्रो वर्ष

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति: २०६४/०५/

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय	१-६
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ विषयपरिचय	१
१.४ समस्याकथन	१
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको विवरण	२
१.७ अध्ययनको औचित्य	४
१.८ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा	५
१.९ सामग्रीसङ्कलन	५
१.१० शोधविधि	५
१.११ शोधपत्रको रूपरेखा	६

दोस्रो परिच्छेद

श्रीप्रसाद घिमिरेको जीवनी र व्यक्तित्व परिचय	७-१९
२.१ श्रीप्रसाद घिमिरेको जीवनी	७
२.१.१ जन्म र बाल्यकाल	७
२.१.२ शिक्षा आर्जन	८
२.१.३ विवाह	९
२.१.४ पारिवारिक जीवन तथा आर्थिक अवस्था	१०

२.१.५ जीवनवृत्ति	११
२.१.६ लेखनका निम्ति प्रेरणा र प्रभाव	१२
२.१.७ भ्रमण	१३
२.२ श्रीप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्व	१३
२.२.१ पारिवारिक व्यक्तित्व	१३
२.२.२ राजनीतिक व्यक्तित्व	१४
२.२.३ सामाजिक व्यक्तित्व	१६
२.२.४ साहित्यिक व्यक्तित्व	१६
२.२.५ बहुभाषी व्यक्तित्व	१७
२.२.६ धार्मिक व्यक्तित्व	१८
तेस्रो परिच्छेद	
श्रीप्रसाद घिमिरेको काव्ययात्रा र काव्यप्रवृत्ति	२०-३०
३.१ काव्ययात्रा	२०
३.२ श्रीप्रसाद घिमिरेका काव्यप्रवृत्ति	२५
३.२.१ विषयवस्तुगत प्रवृत्ति	२५
३.२.२ पात्रचयनगत प्रवृत्ति	२६
३.२.३ परिवेशचित्रणगत प्रवृत्ति	२७
३.२.४ शीर्षकचयनगत प्रवृत्ति	२७
३.२.५ आयाम तथा सर्गयोजनागत प्रवृत्ति	२८
३.२.६ लय तथा भाषाशैलीगत प्रवृत्ति	२८
३.२.७ धारागत प्रवृत्ति	२९

चौथो परिच्छेद

‘वैराग्य कल्पतरु’ खण्डकाव्यको विश्लेषण

३१-४४

४.१ पृष्ठभूमि	३१
४.२ शीर्षकविधान	३१
४.३ विषयवस्तु	३२
४.४ पात्रविधान	३७
४.४.१ भर्तृहरि	३७
४.४.२ भानुमती	३८
४.५ संरचनाविधान	३९
४.६ कथनपद्धति	४०
४.७ अलङ्कारविधान	४०
४.८ लय तथा भाषाशैली	४१
४.९ निष्कर्ष	४३

पाँचौँ परिच्छेद

‘मानवधर्म’ खण्डकाव्यको विश्लेषण

४५-५९

५.१ पृष्ठभूमि	४५
५.२ शीर्षकविधान	४७
५.३ विषयवस्तु	४७
५.४ पात्रविधान	५३
५.४.१ पति (गाङ्गोय)	५३
५.४.२ पत्नी (टीका)	५४

५.५ संरचना तथा सर्गयोजना	५४
५.६ कथनपद्धति	५५
५.७ अलङ्कार योजना	५६
५.८ लय तथा भाषाशैली	५७
५.९ निष्कर्ष	५८

छैटौँ परिच्छेद

‘छाया-मेघदूत’ खण्डकाव्यको परिचय	६०-७१
६.१ पृष्ठभूमि	६०
६.२ ‘मेघदूत’मा प्रस्तुत विषयवस्तु	६१
६.३ अनूदित कृतिका रूपमा ‘छाया-मेघदूत’ खण्डकाव्यको विवेचना	६२
६.४ निष्कर्ष	७०

सातौँ परिच्छेद

‘चूडामणिदूत’ खण्डकाव्यको विश्लेषण	७२-८४
७.१ पृष्ठभूमि	७२
७.२ शीर्षकविधान	७३
७.३ विषयवस्तु	७४
७.४ पात्रविधान	७८
७.४.१ काव्यनायक	७९
७.४.२ काव्यनायिका	७९
७.५ संरचनाविधान	८०

७.६ कथनपद्धति	८०
७.७ अलङ्कारविधान	८१
७.८ लय तथा भाषाशैली	८२
७.९ निष्कर्ष	८३
आठौं परिच्छेद	
उपसंहार तथा निष्कर्ष	८५-८७
सन्दर्भ विवरण	
परिशिष्ट	

सङ्क्षेपीकरण सङ्केत

एम. ए.	- मास्टर डिग्री अफ् आर्टस्
क्र.सं.	- क्रमसङ्ख्या
डा.	- डाक्टर
डि.	- डिट्ठा,
तृ.सं.	- तृतीय संस्करण
द्वि.सं.	- द्वितीय संस्करण
प.	- पण्डित
प्रा.	- प्राध्यापक
पृ.	- पृष्ठ
वि.सं.	- विक्रम संवत्
सम्पा.	- सम्पादन/सम्पादक
स्व.	- स्वर्गीय
त्रि.वि.	- त्रिभुवन विश्वविद्यालय
.....	- केही अंश छोडिएको